

Pääkirjoitus

Kriittisen ajattelun sosiaalisuudesta

Janne Autto & Maiju Saarreharju

Koronavuoden sosiaalinen etäisyys – tai tarkemmin ilmaistuna sosiaalisista syistä otettu fyysinen etäisyys – on varmasti saanut monet kaipaamaan tieteen tekemiseen sisältyvää puhumista ja keskustelemista. Tällainen vuorovaikutuksellinen äänen ajattelemisen ja ajattelemisen yhteisöllisyys on keskeinen osa akateemista työtä, vaikka se tahtookin jäädä varjoon usein kovin yksilökeskeisissä käsityksissä tieteen tekijöistä ja heidän saavutuksistaan. Ehkäpä korona-ajan etätyöskentely lisää juuri suullisen keskustelun arvostusta.

John Clarke – jonka Sosiologipäivien plenaari-puheenvuoro peruuntui juuri koronapandemian vuoksi – korostaa kriittisen ajattelun sosiaalisuutta ja dialogisuutta keskusteluihin perustuvassa teoksessaan *Critical Dialogues: Thinking Together in Turbulent Times* (Policy Press 2019). Akateemista työtä tekevien julkinen kuva perustuu paljolti viimeistelyihin esityksiin, kuten julkaistuihin artikkeleihin ja kirjoihin sekä valmisteltuihin suullisiin esitelmiin ja puheenvuoroihin. Clarke kuitenkin huomauttaa, että akateeminen työ on myös paljolti keskustelemista tutkimusryhmissä ja kanssakirjoittajien kanssa sekä spontaanisti esimerkiksi kahvimukin äärellä. Tällaiset keskustelut jonkun kanssa palkitsevat eri tavalla kuin kirjoittaminen jollekin tai jonkin vuoksi. Ne auttavat ajattelemaan asioita paremmin, eri tavalla ja uudelleen.

Näkemyks kriittisestä ajattelemisesta dialogisena prosessina – ettemme koskaan ajattele yksin – on hyvin erilainen kuin näkemykset, joissa kriittinen ajattelu on yksilöllistä päättelyä ja yksilön kriittistä ajattelua.

Clarke tuo esille dialogisuuden piirteitä ja ehtoja, jotka on hyvä muistaa dialogiseen ajatteluun pyrittäessä. Dialogisuus edellyttää sitoutumista keskustelemaan suhteeseen toisen osapuolen kanssa – oli tämä henkilö tai teksti. Tähän liittyen Clarke korostaa tarvetta välttää keskustelun lopettavaa viimeisen sanan, lopullisen tulkinnan tai tuomion esittämistä. Dialogisuuden näkökulmasta on järkevämpää tavoitella väliaikaisia pisteitä, joissa sanomme asiasta sen, mitä juuri sillä hetkellä pystymme siitä sanomaan, ja jotka avaavat mahdollisuuksia päästä asian ajattelemisessa eteenpäin. Lisäksi dialogisessa kriittisen ajattelemisen prosessissa on tärkeää olla halukas ajattelemaan paitsi toisia vastaan myös heidän kanssaan. Vastaan ajatteleminen tarkoittaa epäilevää tai haastavaa asennetta toisen näkemystä ja argumentteja kohtaan, mikä yleisesti mielletään kriittisen ajattelun lähtökohdaksi. Toisen kanssa ajatteleminen sen sijaan merkitsee avoimutta ja halukkuutta nähdä sellaistenkin näkemysten ja tulkintojen vahvuuksia, joissa itse havaitsee myös heikkouksia.

Kriittisen ajattelun dialogisuus sisältää luonnollisesti muutakin kuin vain suullisen vuoropuhelun. Siihen kuuluu esimerkiksi suhde ajattelijoihin, joiden jälkeen meidän on ollut mahdotonta ajatella jostakin asiasta toisin, joiden kanssa käymme päänsisäistä vuoropuhelua ja joiden avulla ajattelemme kriittisesti. Monille yksi tällaisista keskustelukumppaneista luultavasti on tämän vuoden elokuussa kuollut Erik Allardt, jonka kirja *Sosiologia I* tai jokin sen edeltävistä Yrjö Littusen kanssa kirjoitetuista versioista on ollut monille ensikohtaaminen sosiologian kanssa. Allardt toimi myös Westermarck-seuran puheenjohtajana vuosina 1961–1966.

Westermarck-seuralla, jonka syntysanat lausuttiin 80 vuotta sitten, on ollut keskeinen rooli sosiologian institutionalisoitumisessa suomalaisissa yliopistoissa ja kasvamisessa ”Westermarckin tieteestä” nykyiseen laaja-alaiseen muotoonsa (ks. Mikko Lagerspetzin Avauksia ja keskustelua -osion kirjoitus tässä numerossa). Westermarck-seuralla on edelleen tärkeä rooli sosiologisen ajattelun dialogisuuden ja sosiaalisuuden kannalta. Sen kustantama *Sosiologia* toimii kanavana, joka mahdollistaa tekstin muodossa käytäviä vuoropuheluita sekä tarjoaa tieteellisiä artikkeleita, joiden kanssa voi ajatella kriittisesti. Seuran vuosittain järjestämät Sosiologipäivät puolestaan antavat mahdollisuuden puhujan ja yleisön suulliseen vuoropuheluun sekä spontaaneihin keskusteluihin työryhmien ulkopuolellakin. *Sosiologia*-lehti osaltaan onnittelee 80-vuotta täyttävää Westermarck-seuraa arvokkaasta toiminnasta suomalaisen sosiologian ja sosiologien hyväksi.

* * *

Vuoden viimeisen numeron aloittaa Linda Haapajärven, Jutta Juveniuksen ja Lotta Junnilaisen artikkeli, jossa kirjoittajat analysoivat helsinkiläisten monietnisten asuinalueiden haastatteluaineistoa ja erittelevät, millaisia keinoja kantasuomalaiset

käyttävät rakentaakseen eroja suomalaisen väestön ja maahanmuuttajataustaisen väestön välille. Haapajärvi ja kumppanit vertailevat artikkelissa eroja hyvätuloisen ja pienituloisten naapurustojen rajatyössä ja osoittavat etnisten erontekojen olevan yleisiä kaikilla alueilla tulotasosta huolimatta. Merkittäviä tekijöitä erojen tekemisessä ovat erityisesti kulttuurinen yhtenäisyys, palkkatyön normi sekä yhtenäisen suomalaisen elämäntavan ajatus. Artikkelisi avaa suomalaisen yhteiskuntaan sulautumisen haasteita ja havainnollistaa, kuinka hankalaa ja seikkaperäistä paikallisyhteisöön kuulumisen voi monenlaisista integraatiopyrkimyksistä huolimatta olla.

Maahanmuuttajateema jatkuu seuraavassa artikkelissa, jossa Eveliina Heino ja Annika Lillrank ovat tutkineet maahanmuuttajavanhempien institutionaalisen luottamuksen rakentumista tilanteissa, joissa vanhemmilla on vammaisen lapsi. Artikkelissa korostuvat valta- ja eriarvoisuususkymykset: sekä vammaisen että maahanmuuttajan sosiaaliset kategoriat johtavat usein epätasa-arvoiseen asemaan valtaväestöön verrattuna. Sisällönanalyysin kautta lähestytty 20 vanhemman aineisto paljastaa nykyisten palvelukäytäntöjen luovan epäluottamusta suomalaisia instituutioita kohtaan ja aiheuttavan vaikeuksia maahanmuuttajaperheiden arkeen. Risteävät vammaisuuden ja maahanmuuttajuuden kategoriat tuottavat riippuvuutta palveluista muun muassa kielen sekä palveluiden saatavuuden ja niihin kohdistuvien odotusten osalta. Tulokset haastavat lukijaa pohtimaan kriittisesti institutionaalisia käytäntöjä, jotka syrjäyttävät maahanmuuttajia ja heikentävät heidän toimijuuttaan palveluiden käyttäjinä.

Anton Sigfrids ja Mikko Jauho johdattavat lukijat tarkastelemaan lääkkeellistymistä Suomessa. Yhden yleisimmistä kansantaudeistamme, sydän ja verisuonitautien, lääkehoito on lisääntynyt merkittävästi. Sen lisäksi, että lääkkeillä hoidetaan

itse tautia, niitä käytetään myös ehkäisevässä tarkoituksessa. Lääkehoidon laajeneminen riskien hoitoon on saanut osakseen myös kritiikkiä. Tähän kritiikkiin Sigfrids ja Jauho perehtyvät artikkelissaan tarkastelemalla kolesterolihoidon hoitosuosituksia sekä niistä virinnyttä asiantuntijakeskustelua. Analyysissa hoitosuositusten muutoksia arvioidaan eritoten kahden merkittävän ajanjakson kautta. Sigfridsin ja Jauhon havaintojen mukaan hoitosuosituksilla on tuettu lääkkeellistymiskehitystä Suomessa ja ajan myötä tämä kehitys on saanut osakseen vähemmän kritiikkiä. Artikkelit tuottaa arvokasta informaatiota sekä terveydenhuollon kehittämiseen että yleisempään pohdintaan lääkkeitä, niiden käytöstä ja riskilogiikan vaikutuksista.

Lopuksi Jenny Säilävaara ja Hilka Mehtätalo tarkastelevat kriittisen diskurssianalyysin keinoin julkiseen ja pitkään jatkuneeseen imetykseen liittyvien diskurssien rakentamista ja ylläpitämistä Suomen suurimpien uutissivustojen julkaisuissa. Yleisesti täysin luonnollisena pidettyyn imetykseen kohdistuu kulttuurisia oletuksia ja odotuksia, joiden rikkomisesta saattaa seurata äitien paheksuntaa. Suomessa vallitsevasta imetyksymyönteisyydestä ja intensiivisen äitiyden ihanteesta huolimatta äidit joutuvat puolustelemaan valintojaan, mikäli niiden koetaan poikkeavan vallitsevista normeista. Säilävaaran ja Mehtätalon tulosten perusteella mediateksteistä nousee kolme diskurssia, jotka liittyvät imetyksen sopivuuteen, oikeuteen imettää ja imetyksen terveysvaikutuksiin. Vaikka tällainen sopivuusnormeja noudattava, äidin ja lapsen oikeuksiin perustuva sekä terveysohjeiden mukainen imetys on tavoiteltavaa, se on kuitenkin käytännössä hyvin haastavaa toteuttaa.